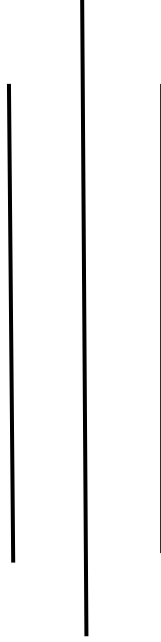

बृक्ष सुधार, बृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम अन्तरगत
संचालित वन दशक कार्यक्रमको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,
२०७१

(नेपाल सरकार सचिव स्तरबाट स्वीकृत मिति: २०७१/७/१३)

वन विभाग
बबरमहल, काठमाण्डौ
२०७१

पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारले आ. व. २०७१/०७२ को बजेट व्यक्तव्य मार्फत वन दशक कार्यक्रम घोषणा गरेको छ। युवाहरूलाई वन संरक्षण तथा विकासमा सरिक गराउन आगामी २०७१-२०८० लाई वन दशकको रूपमा मनाउन वन संरक्षण, विकास र सदुपयोगलाई राष्ट्रिय अभियानका रूपमा संचालन गर्न लागिएको हो। नेपालको दक्षिणी भेगमा रहेका वनक्षेत्रबाट टाढा रहेका ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने समुदायको दैनिक जीवनयापनका लागि अत्यावश्यक घाँस-दाउरा-काठ, जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावार र वातावरणीय सेवा जस्ता अत्यावश्यक वस्तु एवं सेवा उपलब्ध गराउने साथै शहरी क्षेत्रमा समेत हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम शुरु गरिएको हो।

देशको कुल भू-भागको कम्तीमा ४० प्रतिशत वनक्षेत्र कायम गर्न समेत यसले थप मद्दत पुरयाउनेछ। साथै दक्षिणी भेगका जनतालाई आफैले लगाए हुर्काएको रुख विरुवाबाट वनपैदावारको उत्पादन तथा वन क्षेत्रको उत्पादकत्व बढाउन एवम् समग्र रूपमा देशव्यापी रूपमै वृक्षारोपण र वन विकासमा आमनागरिक लगायत विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रलाई उत्प्रेरित तथा परिचालन गरी हरियाली बढाउन यस कार्यक्रम परिलक्षित छ। वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको दीर्घकालीन सोच “समृद्धिका लागि वन” समेत प्राप्तिका लागि यो कार्यक्रमले टेवा पुरयाउनेछ। यसै क्रममा आ. व. २०७१/०७२ को वार्षिक कार्यक्रममा समावेश भएका निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू संचालन गर्न यो कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि तयार गरिएको हो। वन दशक कार्यक्रमले मुख्यतया निम्न अनुसारका क्षेत्रलाई समेट्ने लक्ष्य लिइएको छ।

क) एक घर एक रुख

ख) एक गाउँ एक वन

ग) एक नगर अनेक उद्यान

घ) निजी वन विकास तथा दर्ता प्रोत्साहन

उपरोक्त क्रियाकलापहरूको सरकारी, गैह्रसरकारी, सामुदायिक तथा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गरी कार्यान्वयन गर्दा वनजन्य उत्पादनमा वृद्धि, रोजगारी सिर्जना एवम् स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जन सुधार तथा हरियाली प्रवर्द्धन हुने अपेक्षा गरिएको छ। उल्लेखित कार्यक्रमहरू संचालन गर्न यस कार्यविधि अवलम्बन गरिनेछ।

वन दशक कार्यक्रम अन्तर्गतका क्रियाकलापहरू निम्न अनुसार कार्यान्वयन गरिने छन्:

१.० उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी निर्माण र विरुवा उत्पादन: यस कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यक्रम लागु भएका जिल्लामा एक सुविधा सम्पन्न नर्सरी स्थापना गरिने छ। यस्तो नर्सरी प्राविधिक रूपले उत्कृष्ट हुनुको साथै वारवेर, drainage, springcle सहितको सिचाई, पानी टंकी, स्थायी छहारी, स्टोर कटेरो, हरेक वेडमा टेगिङ्गको व्यवस्था हुनु पर्दछ। नर्सरी वरिपरि फूल रोपी रमणीय वातावरण बनाउनुको साथै विश्राम स्थल (गोल घर) बनाउदा राम्रो हुन्छ। यस्तो नर्सरी नर्सरी नभएको क्षेत्रमा सरकारी जमिनमा बनाउनु पर्दछ।

नर्सरीमा उत्पादन गरिने विरुवा अनिवार्य रूपमा किसानले रुचाएका प्रजातीका हुनु पर्दछ। विरुवा गुणस्तरीय हुनुका साथै केहि विरुवा (लगभग १० प्रतिशत) कम्तीमा डेढ बर्ष उमेरको हुनु जरुरी हुन्छ। यस्ता नर्सरीमा नाईके वर्ष भरी राखिने व्यवस्था गरिनु पर्दछ। नर्सरी निर्माण र विरुवा उत्पादन वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१ र स्वीकृत नर्मस अनुसार गरिनु पर्दछ।

२.० नर्सरी मर्मत तथा स्तर सुधार: वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१ र स्वीकृत नर्मस अनुसार गरिनेछ।

३. एक घर एक रुख कार्यक्रम

नेपालको कृषिप्रणालीमा वनको प्रत्यक्ष परोक्ष सम्बन्ध रहेको छ। ग्रामीण जनताको ठूलो हिस्सा अझैपनि परम्परागत उर्जास्रोतमा नै निर्भर छ। केही वर्ष यता निजी क्षेत्रले पनि वृक्षारोपणमा चासो राख्दै आएको पाईन्छ। काठ र दाउराको आपूर्तिमा वनक्षेत्र बाहिरका निजी रुख वा वनबाट हुने योगदान उल्लेखनीय देखिन्छ। त्यसैगरी शहरी क्षेत्रका बासिन्दामा पनि वृक्षारोपण प्रतिको चाहना बढ्दै गइराखेको छ। थोरै जग्गा भए पनि एक दुई बोट विरुवा घर कम्पाउण्डमा लगाउने प्रचलन बढेको छ। जनताको यही आवश्यकता र चाहनालाई कदर गर्दै यो **एक घर एक रुख** कार्यक्रम ल्याइएको हो। चालु आ. व. मा प्राथमिकताका आधारमा तराई चुरे र भित्री मधेशका विशेष गरी पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा, सप्तरी, सुनसरी, मोरङ र झापाका गरी ११ जिल्लामा यो कार्यक्रम लागु गरिनेछ। मध्य पहाडका ईलाम, धनकुटा, काभ्रे, पर्वत र तनहु जिल्लाहरूमा समेत केही कार्यक्रम संचालन हुने छन। यी जिल्लाहरूको हकमा पनि तुलनात्मक रूपमा कम वन क्षेत्र भएको दक्षिणी भागलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्दछ। यो कार्यक्रम ग्रामीण र शहरी

क्षेत्र दुवैमा संचालन गरिनेछ । यो कार्यक्रम संचालनको सिकाईलाई आधार मानी आगामी वर्षहरूमा क्रमशः यस कार्यक्रमलाई नेपाल राज्यभर संचालन गरिनेछ ।

यस आ.व.मा यो कार्यक्रम लागु गर्न तोकिएका जिल्लाहरूको प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रको वनक्षेत्र नभएका वा वनक्षेत्र भन्दा टाढा भएका वढीमा २ (दुई) वटा गा. वि. स. हरु छनौट गरी सो गा. वि. स. का प्रत्येक वडाहरूमा वृक्षारोपण गर्न चाहना र क्षमता भएका घरधुरीहरू छनौट गरिनेछ । यदि वृक्षारोपण गरिने निजी जग्गा उपलब्ध नभएमा टोलवासीहरूको एक अनौपचारिक समूह बनाई संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न सकिने सार्वजनिक, पर्ती वा ऐलानी र गाऊँ ब्लाकको जग्गाहरूमा समेत वृक्षारोपण गर्न सकिनेछ । गा. वि. स. वा नगरपालिका छनौट गर्दा तपसील अनुसारका आधारहरू लिइनेछ । विरुवा वितरण गर्दा यस अन्तर्गत छनौट भएका गा. वि. स. हरुका घरधुरीहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

गा.वि.स. तथा न.पा. हरुको छनौटका आधारहरू

- वनक्षेत्रबाट टाढा रहेका
- रुख विरुवा अत्यन्तै कम भएका
- वनपैदावारको अभाव भएका
- विरुवाको अत्यन्तै माग भएको क्षेत्र
- स्थानीय निकाय (गा.वि.स.) संग सहकार्य हुनसक्ने
- सकेसम्म पूर्व पश्चिम लोकमार्ग देखि दक्षिण

जिल्लामा गा. वि. स. तथा नगरपालिका छनौट, कार्यक्रमको प्रभावकारिता, अनुगमन तथा मूल्यांकन जस्ता कार्यहरूमा माननीय सभासदहरूबाट सहजिकरण तथा आवश्यक सल्लाह सुझाव लिन सकिनेछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत छनौट भएका गा.वि.स. हरुमा निजी तथा सार्वजनिक जग्गामा वृक्षारोपणको लागि पर्याप्त विरुवाको व्यवस्था गरिने छ । यसको साथै कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन र सहजिकरण गर्न प्रत्येक गा.वि.स.मा एक एक जना वन सामाजिक परिचालक परिचालन गरिने छ ।

यसरी वृक्षारोपण गर्दा प्रति घरधुरीलाई जग्गाधनीको अभिलेख राखी ग्रामीण क्षेत्रमा वढीमा २५० विरुवा र शहरी क्षेत्रमा वढीमा २५ विरुवा निशुल्क उपलब्ध गराइनेछ । सो भन्दा बढी विरुवा माग गर्ने व्यक्तिले विरुवा लिन आउनु पूर्व अनुसूचि १ अनुसारको प्रस्ताव पेश गर्नु पर्ने छ । उक्त प्रस्तावका साथ माग गरेको संख्याका विरुवा रोप्न निजसंग पर्याप्त जग्गा भएको प्रमाण (जग्गा धनिपुर्जाको नक्कल) पेश गर्नुपर्नेछ । यस कार्यमा गाउमा खटिने सामाजिक परिचालकले सहजिकरण गर्ने छन । यसरी प्रस्तावहरू प्राप्त भए पछि जि.व.का.ले छानविन गरी वृक्षारोपण गर्न लागेको क्षेत्रमा कुन प्रजातिको कति विरुवा रोप्न उपयुक्त हुने हो सोहि अनुसार विरुवा वितरण गर्नुपर्नेछ । यसरी जि.व.काले विरुवा वितरण गरी रोपिएका विरुवाहरूको अवस्था भर्त्तिकने गरी अभिलेख राख्नु पर्दछ । आगामि वर्षहरूमा विरुवा संरक्षण अनुदान प्राप्त गर्न सो अभिलेख सबै घरधुरीले राख्नुपर्नेछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न क्रियाकलाप हुने छन् ।

३.१ स्थान र घरधुरी छनौट

संभावित क्षेत्र पहिचानको लागि जिल्लास्तरमा अन्तरक्रिया, जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति (DFCC) संग परामर्श, छनौट भएको गा. वि. स. को वडाहरूको भ्रमण, छलफल, अन्तरक्रिया र छनौट भएका घरधुरी र प्रस्तावित वृक्षारोपण क्षेत्रको अवस्थिती (GPS location) लिई, अनुसूची १ अनुसारको निवेदन फारम भरी संकलन गर्नु पर्दछ । यसबाट प्राप्त तथ्यांकलाई विश्लेषण गरी प्राथमिकता तथा आवश्यकताका आधारमा कार्यक्रम संचालनको लागि क्षेत्र छनौट गरिनेछ । यसमा छुटयाइएको बजेट आवश्यकता तथा औचित्यको आधारमा भ्रमण तथा बास खर्च, चिया, खाजा र ईन्धन आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

३.२ विरुवा उत्पादन/खरिद

विरुवा उत्पादन जिल्ला नर्सरी तथा अन्य नर्सरीहरू (स्थायी र अस्थायी) बाट गरिने छ । विरुवा उत्पादन गर्दा वृक्षारोपण क्षेत्रमा रोपण गर्न उपयुक्त प्रजाति र जिल्लामा किसानहरूले बढी माग गर्ने प्रजातिहरू पहिचान गरी सोहि प्रजातीका विरुवा उत्पादन गर्नु पर्ने छ । गुणस्तरीय विरुवा उत्पादन गर्न मलिलो वनको माटो लगायत सामग्री तथा उपयुक्त प्रविधि प्रयोग गर्नु पर्दछ । विरुवा उत्पादन तथा निजी क्षेत्रका नर्सरीबाट विरुवा खरीद गर्ने कार्य वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७१ र स्वीकृत नर्मस् अनुसार कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

वृक्षारोपण र निजी किसानहरूलाई विरुवा वितरण गर्न निजी क्षेत्रका नर्सरीहरूबाट विरुवा खरिद गरिने छ । निजी नर्सरीबाट विरुवा खरिद गर्दा वृक्षारोपण क्षेत्र तथा विरुवा वितरण गर्ने किसानहरूलाई पायक पर्ने स्थानमा नर्सरीहरू

निर्माण गरी गुणस्तरिय विरुवा उत्पादन गर्न नर्सरी धनीसंग नियमानुसार सम्झौता गरी विरुवा खरिद गर्नु पर्ने छ । जिल्लामा उत्पादन र खरिद गरिने विरुवाको गुणस्तर अनुगमन गर्न जिल्लामा जिल्ला वन अधिकृतको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय प्राविधिक समिति गठन गरिने छ । यस समितिले विरुवा उत्पादनकर्तालाई समय समयमा आवश्यक सुझाव दिनुको साथै उत्पादनको प्रारम्भिक अवस्था देखि रोपणको लागि विरुवा तयार हुँदा सम्मको फोटो सहितको अनुगमन विवरण (कुन मितिमा के काम भएको थियो र उम्प्रेका विरुवाको उचाई समेत) तयार गरि प्रमाणित गरि अभिलेख राख्नु पर्ने छ । यसरी विरुवा उत्पादन/खरिद गर्दा विरुवाको गुणस्तर चेक गरी सम्झौतामा उल्लेखित प्रजातिका विरुवा खरिद गर्नु पर्दछ र उक्त विरुवा कसलाई बितरण गरियो र कहाँ रोपिएका हुन सो को अभिलेख समेत राख्नु पर्दछ ।

३.३ विरुवा ढुवानी

नर्सरीबाट वृक्षारोपण गरिने क्षेत्रसम्म विरुवा ढुवानी गर्न यो रकम खर्च गरिनेछ । विरुवा ढुवानी गर्दा वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७१ अनुसार गरिने छ ।

३.४ प्राविधिक सहयोग

वृक्षारोपण (एक घर एक रुख, एक गाउँ एक वन, एक नगर अनेक उद्यान आदि) कार्यमा जि.व.का.ले प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने छ । यसमा वृक्षारोपण गरिने स्थान (नक्सा समेत) र विरुवा छनौट, अन्तर्क्रिया, वृक्षारोपण तथा वृक्षारोपण अनुगमन अभिलेख तयार गर्नको लागि आवश्यक सबै स्थलगत प्राविधिक सहयोग जि.व.का. वाट पुऱ्याउनु पर्नेछ । यस शीर्षक अन्तर्गतको रकम उपरोक्त अनुसारको कार्य सम्पादन गर्न जि.व.का.को विद्यमान जनशक्ती वाट पर्याप्त नहुने भएमा केही समयकोलागि (अति व्यस्त समयमा) सेवा प्रदायकको (वन प्राविधिक) सेवा लिन सकिने छ । यस अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार फिल्डमा आवश्यक पर्ने औजार जस्तै टेप, जि.पि.एस. नक्सा आदिमा समेत यो रकम खर्च गर्न सकिने छ । उपरोक्त कार्य सम्पादन गर्न औचित्यको आधारमा भ्रमण तथा बास खर्च, चिया खाजा खर्च, ईन्धन तथा मसलन्द आदिमा समेत यसमा खर्च गर्न सकिने छ । केन्द्रमा समेत यसै अनुसार खर्च गर्न सकिने छ ।

३.५ होर्डिड बोर्ड

वन दशक कार्यक्रम अन्तर्गत वृक्षारोपण गरिएको गा.वि.स.मा आर्थिक वर्ष, वृक्षारोपण गरिएको प्रजाति, विरुवा संख्या, क्षेत्रफलको विवरण र बुँदा नं. २.६ मा बनाईएको नक्शा अनुसार वृक्षारोपण गरिएको स्थान समेत देखिने गरी होर्डिड बोर्ड राख्नुपर्नेछ । होर्डिड बोर्ड बनाउँदा ६ फिट × ४ फिटको बाक्लो टिनको पातामा पेन्ट गरी राख्नु पर्नेछ ।

३.६ अनुगमन, अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन तयारी

वृक्षारोपण गर्नुभन्दा पहिला र वृक्षारोपण पछाडि गरिएका क्रियाकलापहरूको समय समयमा अनुगमन गर्ने, वृक्षारोपण गरिएको स्थानको अवस्थिति (GPS Location समेत) र संलग्न घरधूरीको विवरण, रोपिएका प्रजातिहरूको विस्तृत विवरण र सो ठाउँमा कति विरुवा बचेको हो (Survival rate) सो को समेत विवरणहरू अद्यावधिक गरी प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्दछ । सो प्रतिवेदन तयार गर्दा वृक्षारोपण गरिएको स्थानको GIS नक्शांकन र विस्तृत क्रियाकलापहरूको प्रोफाइल समेतको विवरण राख्नुपर्नेछ र सो को एक/एक प्रति क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र वन विभागमा बिद्युतिय तथ्याङ्क (Digital data) र GIS संग सम्बन्धित तथ्यांकहरू समेत राखी पेश गर्नु पर्नेछ ।

४. एक गाउँ एक वन कार्यक्रम

सार्वजनिक जग्गाहरू, वन विकासको लागि उपयुक्त भए तापनि यस्ता प्रकारको जग्गा त्यसै खेर गईरहेको पाइन्छ । त्यसैगरी प्रयोग विहीन अवस्थाका अन्य सरकारी जग्गा वा नाङ्गा वनक्षेत्रलाई पनि उत्पादनशील काममा ल्याउन सकिन्छ । यस्ता जग्गामा वृक्षारोपण गरी वन विकास गर्न तथा उक्त जमिनमा भएका वृक्षारोपण तथा प्राकृतिक वनको उचित संरक्षण सम्बर्धन गर्न सकेमा स्थानीय जनताको काठ, दाउरा, घाँस जस्ता वनपैदावारको माग आपूर्तिमा टेवा पुऱ्याई वनमा परिरहेको चापलाई कम गर्न सकिन्छ । यसले जैविक विविधता संरक्षणमा समेत योगदान पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस आ.व. (२०७१/०७२) मा यो कार्यक्रम माथि एक घर एक रुख कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुसारका पूर्वी तराईका ११ वटा जिल्लामा लागु गरिनेछ । यस कार्यक्रम समेत उपरोक्त उल्लेखित आधार र प्रक्रियावाट हरेक निर्वाचन क्षेत्रमा कम्तिमा दुई गा.वि.स. पर्ने गरी छनौट गर्नु पर्नेछ । एक घर एक रुख कार्यक्रम जुन गा.वि.स. मा लागु भएको हो सोही गा.वि.स.मा यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

एक गाउँ एक वन कार्यक्रम अन्तर्गत छनौट भएका गा.वि.स. भित्र रहेका सार्वजनिक, सरकारी, ऐलानी, पर्ति वा खाली जग्गामा वृक्षारोपण गरी कम्तिमा एक गाउँमा टुक्राटुकी कृत्रिम वन (Artificial forest) बनाउन जोड दिइनेछ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत गरिने क्रियाकलापमा शैक्षिक संस्थाहरूको जग्गा, अन्य संघ संस्था वा संस्थानका स्वामित्व भएका जग्गालाई समेत समेटन सकिनेछ। यसै गरी दुई वा सो भन्दा बढी घरधुरी मिलेर ठूलो चक्लामा निजी वन लगाउन चाहेमा यस कार्यक्रम अनुसार प्राप्त हुने सहूलियत उपलब्ध गराइने छ।

यस कार्यक्रम संचालनमा व्यापक रूपमा जन परिचालन गरी स्थानीय संघ संथाहरूको सहकार्य जुटाउनु पर्नेछ। आवश्यकता अनुसार सेवा प्रदायक संस्था वाट समेत यो कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने छ। सेवा प्रदायक मार्फत कार्य गर्दा वन सम्बन्धि प्राविधिक ज्ञान वा जनशक्ति भएका सेवा प्रदायकसंग मात्र संभौता गरिनेछ। सम्भव भए अन्य संघ संस्था (NGO) संग समेत सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने छ।

एक गाउँ एक वन कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न क्रियाकलाप रहने छन्

४.१ बिरुवा उत्पादन/खरिद

यसै कार्यविधिको दफा ३.२ अनुसारनै गर्ने।

४.२ बिरुवा ढुवानी

यसै कार्यविधिको दफा ३.३ अनुसारनै गर्ने।

४.३ वृक्षारोपण गरिने क्षेत्रको पहिचान, छनौट एवं सिमाना निर्धारण

छनौट गरिएका प्रत्येक गा.वि.स.का पदाधिकारीहरूसंग (निर्वाचित प्रतिनिधि नभएसम्म सबै राजनैतिक दलका प्रतिनिधि समेत संलग्न गराई) छलफल गरी उपलब्ध हुन सक्ने सार्वजनिक पर्ति, सरकारी र नाझा वन क्षेत्रको लगत तयार गर्नु पर्दछ। लगत तयार गरिसकेपछि प्रत्येक क्षेत्रको स्थलगत निरीक्षण गर्नु पर्दछ र सबै सार्वजनिक पर्ति, सरकारी र नाझा वन क्षेत्रको नाप जाँच गरी नक्शा तयार गर्नु पर्दछ। यी सबै विवरण उल्लेख गरि प्रतिवेदन तयार गरिनु पर्दछ।

४.४ सरोकारवालाहरूको छलफल र अन्तर्क्रिया

वृक्षारोपण अभियानमा सबै खाले सरोकारवालाहरूसंग छलफल र अन्तर्क्रिया गरिनेछ। यस अन्तर्क्रिया वाट वृक्षारोपणको लागि सरोकारवालाहरूलाई अभिप्रेरित गर्नुको साथै वृक्षारोपण योजना बनाईने छ। यसका लागि आवश्यक मसलन्द, खाजा, भ्रमण/ईन्धन आदिमा आवश्यकता अनुसार खर्च गरिने छ।

४.५ वृक्षारोपण (वारवेरा, गोडमेल, पुनरोपण, संरक्षण अनुदान समेत)

यहाँ गरिने वृक्षारोपण वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७१ मा उल्लेख गरिए अनुसार र स्वीकृत नर्मस अनुसार कार्यान्वयन गरिनेछ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत वृक्षारोपणको लागि उपलब्ध जग्गाहरू गाउँमा भएका सार्वजनिक पर्ति जग्गा, नदी उकासवाट प्राप्त जग्गाहरू हुन सक्छन्। यस कार्यक्रम अन्तर्गत उपलब्ध हुने जग्गा स-साना टुकामा विभाजित हुन सक्ने भएकोले यहाँ गरिएको वृक्षारोपणको संरक्षण केहि खर्चिलो हुन सक्छ। त्यसैले यस्ता वृक्षारोपणको व्यवस्थापनका लागि स्थानीय संघ संस्थाको परिचालन गरी, उपभोक्ता समूहको गठन गरी वा बिपन्न बर्गको समूह गठन गरी केहि समयकोलागि अन्तरवाली लगाउन दिई सोही समूह मार्फत वृक्षारोपण संरक्षण एवं व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ। वृक्षारोपण सफल बनाउन सम्भव भए सम्म सबै (वारवेरा, गोडमेल, पुनरोपण, सिचाई, हेरालु आदि) उपाय अवलम्बन गरिनु पर्दछ। वृक्षारोपण गर्नु अघि जग्गाको स्वामित्व भएको निकाय र संघसंस्था वा समूह बीच संभौता गर्नु पर्नेछ। बस्ती देखि टाढा रहेका सरकारी एवं नाझा वन क्षेत्रमा वृक्षारोपण एवं यसको व्यवस्थापन सेवा प्रदायक मार्फत समेत गर्न सकिने छ।

४.५.१ वृक्षारोपण क्षेत्रको कार्ययोजना

यसरी गरिने हरेक वृक्षारोपण क्षेत्रको सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसंग छलफल गरी कार्ययोजना बनाईने छ। जसमा वृक्षारोपण क्षेत्रको नक्सासहितको सम्पूर्ण विवरण, वृक्षारोपणको संरक्षण, संबर्द्धन एवं सदुपयोगको लागि गरिने कार्यहरूको विस्तृत विवरण उल्लेख गर्नु पर्दछ। कार्य योजनामा कुन जातका के कति बिरुवा कति दूरीमा लगाउने, वन व्यवस्थापन तथा संरक्षणको व्यवस्था के कसरी गर्ने, वन पैदावारको बिक्रि बितरणको व्यवस्था के कसरी हुने, लाभको बाँडफाँड कसरी गर्ने आदि सबै कुरा स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुनुपर्दछ। यो कार्ययोजना जिल्ला वन अधिकृतले स्वीकृत गर्नेछन्।

४.५.२ वृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण

वृक्षारोपण संरक्षणको लागि वार लगाउदा सकेसम्म स्थानीय रूपमा उपलब्ध जैविक सामग्री सजिवन, निलकांडा, बाँस आदिको प्रयोग गर्नु पर्दछ र वन हेरालुको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ। यसमा वन व्यवस्थापन/संरक्षण गर्न जिम्मा पाएको संघ-संस्था, उपभोक्ता समूह, सेवा प्रदायक वा हेरालुलाई वृक्षारोपण क्षेत्रको व्यवस्थापनको अवस्था र बाँचेका विरुवाको संख्याको आधारमा वढीमा तीन वर्ष सम्म संरक्षण अनुदान/पारिश्रमिक दिन सकिनेछ।

४.५.३ वृक्षारोपण क्षेत्रमा होर्डिड बोर्ड

वृक्षारोपण गरिएको स्थानमा वृक्षारोपण गरिएको आ.व., वृक्षारोपणको नक्सा सहितको अन्य विवरण, लागत खर्च आदिको विवरण उल्लेख गरि होर्डिड बोर्ड राख्नुपर्नेछ। होर्डिड बोर्ड ६ फिट × ४ फिटको बाक्लो टिनको पातामा पेन्ट गरी बनाउनु पर्नेछ।

४.५.४ वृक्षारोपण क्षेत्रहरुको अनुगमन

सबै वृक्षारोपण क्षेत्रहरुको अभिलेख राखी जि.व.का/जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति (DFCC) ले निरन्तर अनुगमन गरी अनुगमन प्रतिवेदन क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र वन विभागमा पठाउनु पर्दछ। यी शीर्षक अन्तर्गत रहेको बजेट उपरोक्त अनुसारका कार्य सम्पादन गर्न लाग्ने सामग्री, सेवा (ज्याला, पारिश्रमिक), मसलन्द, भ्रमण, खाजा, ईन्धन आदिमा औचित्यका आधारमा खर्च गर्न सकिने छ।

नोट: वन दशक कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यक्रम लागु भएका गा.वि.स.हरुमा निजी र सार्वजनिक स्थानमा व्यापक वृक्षारोपण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ। त्यसैले वार्षिक कार्यक्रममा “एक घर एक रुख” र “एक गाउँ एक वन” कार्यक्रम अन्तर्गत वृक्षारोपणको लागि छुट्याईएका विरुवा अपर्याप्त भएमा (जनताको माग वढी भएमा) यसै कार्यक्रम अन्तर्गतका अन्य शीर्षक वाट उत्पादित/खरिद गरिने विरुवाहरु वा अन्य कार्यक्रमवाट उत्पादित/खरिद गरिने विरुवाहरु उक्त क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकिने छ।

५. एक नगर अनेक उद्यान कार्यक्रम

बढ्दो शहरीकरणसंगै नगर क्षेत्रमा वायु र ध्वनी प्रदुषणको मात्रा बढ्दै गइरहेको छ। नगर क्षेत्रमा बस्ने मानिसलाई सौन्दर्य एवम् प्रदुषणमुक्त वातावरणमा केही समय बिताउन समेत त्यस्ता ठाउँको अभाव खटकेको छ। हरियाली विनाको शहर उजाड र उराठलाग्दो हुन्छ। त्यसैले नगर भित्र रहेका सार्वजनिक जग्गालाई स्थानीय निकायको समन्वयमा उद्यानका रूपमा विकास गरी रमणीय स्थलको रूपमा विकास गर्न एक नगर अनेक उद्यान कार्यक्रम ल्याइएको हो। देशभरका महा/उप/नगरपालिकालाई प्राथमिकीकरण गरी क्रमसँग सबै नगरपालिकामा यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। नगरपालिकाहरुलाई प्राथमिकीकरण गर्ने आधार निम्नानुसार हुनेछन्।

- सार्वजनिक पर्ति जग्गा प्रशस्त भएका
- रुख विरुवा अत्यन्तै कम भएका
- बोट विरुवाको माग उच्च रहेको
- स्थानीय निकाय (महा/उप/नगरपालिका) संग सहकार्य हुन सक्ने

उल्लेखित आधारहरुलाई मध्यनजर गरी यस आर्थिक वर्षमा मुलुकमा विद्यमान पुराना ५८ महा/उप/नगरपालिका मध्ये ३० वटा महा/उप/नगरपालिकाहरुलाई प्राथमिकता दिई कार्यक्रम संचालन गरिने छ भने बाकी २८ वटा नगरपालिकाहरुमा आगामी वर्षहरुमा कार्यक्रम संचालन गर्न योजना तर्जुमा गरिने छ।

एक नगर अनेक उद्यान कार्यक्रम अन्तर्गत निम्नानुसारका क्रियाकलापहरु सम्पन्न गर्नुपर्नेछ।

- उद्यान विकासगरिने क्षेत्रको पहिचान, छनौट एवम् सर्भेक्षण
- स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरुसँग छलफल र अन्तर्क्रिया
- कार्ययोजना तयारी
- वृक्षारोपण
- वृक्षारोपण गोडमेल तथा संरक्षण
- अनुगमन

प्याकेजमा गरिने यस कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न कार्यहरु गरिने छ ।

५.१ कार्यक्रम संचालन गर्न जग्गा पहिचान

प्रत्येक छनौट गरिएका महा/उप/नगरपालिका वा वडाका पदाधिकारीहरूसंग (निर्वाचित प्रतिनिधि नभए सम्म सबै राजनैतिक दलका प्रतिनिधि समेत संलग्न गराई) छलफल गरी उपलब्ध हुन सक्ने सार्वजनिक पर्ति जग्गाको लगत तयार गर्नु पर्दछ । लगत तयार गरिसकेपछि प्रत्येक क्षेत्रको स्थलगत निरीक्षण गर्नु पर्दछ र सबै उपलब्ध सार्वजनिक पर्ति, सरकारी जग्गाको नाप जाँच गरी नक्सा तयार गर्नुपर्दछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत गरिने क्रियाकलापमा स्कुल, कलेजको जग्गा, अन्य सरकारी वा संस्थानका स्वामित्व भएका जग्गालाई समेत समेटन सकिनेछ तर वृक्षारोपण गर्नु अघि जग्गाको स्वामित्व भएको निकायसंग संझौता गर्नु पर्नेछ । यसरी एक नगर अनेक उद्यान कार्यक्रम अन्तर्गत गरिएको वृक्षारोपणको व्यवस्थापनका लागि महा/उप/नगरपालिकासंग अनिवार्यरूपमा सहकार्य गर्नु पर्दछ ।

५.२ कार्ययोजना तयारी

छनौट गरिएका प्रत्येक क्षेत्रको कार्य योजना तयार गर्नु पर्दछ । कार्य योजनामा कुन जातका के कति विरुवा कति दुरीमा लगाउने, वन व्यवस्थापन तथा संरक्षणको व्यवस्था के कसरी गर्ने, कुन कुन संस्था वा व्यक्तिसंग सहकार्य गर्ने महा/उप/नगरपालिकाले के के विषयमा सहयोग गर्ने र संरक्षण कसरी गर्ने आदि सबै कुरा स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुन पर्दछ । छनौट गरिएको सार्वजनिक पर्ति तथा सरकारी जग्गामा यदि रुख विरुवा छन् भने सो को व्यवस्थापनका बारेमा समेत कार्ययोजनामा उल्लेख हुन पर्दछ । कार्ययोजना तयारीको काम सेवा प्रदायक मार्फत वा जिल्ला वन कार्यालय वा सम्बन्धित महा/उप/नगरपालिका आफैले वा संयुक्त रूपमा गर्न सक्नेछन् । सेवा प्रदायक मार्फत काम गर्दा उक्त सेवा प्रदायकसंग वन सम्बन्धि ज्ञान वा वन प्राविधिक भएको हुनु पर्नेछ । विस्तृत कार्ययोजना तयार गरी जिल्ला वन कार्यालय र महा/उप/नगरपालिकाका प्रमुखवाट संयुक्त रूपमा वा जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति मार्फत स्वीकृत गरी लागु गर्न सकिनेछ ।

५.३ विरुवा उत्पादन/खरिद, हुवानी, वृक्षारोपण र संरक्षण

कार्ययोजना अनुसार उद्यान निर्माण गर्न आवश्यक संख्या र उपयुक्त प्रजातिका विरुवा वन विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि अनुसार उत्पादन वा खरिद गर्न सकिने छ । उद्यानमा रोपिने विरुवा ठूला (कम्तिमा ५ फिट देखि ६ फिट अग्ला) र सौन्दर्य प्रदायक हुनु पर्ने छ । वृक्षारोपण संरक्षणको लागि उपयुक्त किसिमको व्यवस्थापन (वारवेरा, हेरालु, सिचाई आदि) को समुचित व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

५.४ अनुगमन, अभिलेखीकरण र प्रतिवेदन

जिल्ला वनक्षेत्र समन्वय समितिले सम्बन्धित उद्यानको नियमित अनुगमन गर्नेछ । यसको साथै वन विभाग, क्षेत्रीय वन निर्देशनालय, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय वा संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले समेत वार्षिक रूपमा अनुगमन गरी पृष्टपोषण दिन सक्नेछन् । जिल्ला वन कार्यालयले चौमासिक रूपमा र वार्षिक रूपमा सम्पूर्ण कामको विवरण सहितको प्रगति प्रतिवेदन क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र वन विभागमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

५.५ होर्डिङ्ग बोर्ड

कार्यक्रम संचालन गरेको उद्यानमा कुन जातका कति विरुवा कुन सालमा कसले कसको प्राविधिक सहयोगमा वृक्षारोपण भएको हो के कति लागतमा उद्यान तयार भएको सबै कुरा उल्लेख गरी एक होर्डिङ्ग बोर्ड राख्नुपर्दछ । यस शीर्षक अन्तर्गत रहेको बजेट उपरोक्त अनुसारका कार्य सम्पादन गर्न लाग्ने सामग्री, सेवा (ज्याला,पारिश्रमिक), मसलन्द, भ्रमण, खाजा, ईन्धन आदिमा प्रचलित नर्मस र औचित्यका आधारमा खर्च गर्न सकिने छ ।

६.० पुराना नगरपालिकामा उद्यान बिकास गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी कार्ययोजना तयारी

जिल्लामा एक भन्दा बढी पुराना नगरपालिका भएमा वाकी रहेका नगरपालिकामा दफा ५ अनुसारको कार्यक्रम नभएका जिल्लाका नगरपालिकाहरुमा आगामी वर्ष उद्यान बिकास गर्न कार्य योजना बनाउनु पर्ने छ । नगरपालिकामा उद्यान बिकास गर्न उपयुक्त स्थानको छनौट गरि दफा ५.२ अनुसार योजना तयार गर्नु पर्दछ । उक्त योजनामा उद्यान क्षेत्रको नक्सांकन गरी कुन प्रजातिका के कति विरुवा रोपिने हो यकिन गरिनु पर्दछ । यस योजना अनुसार आगामी वर्ष रोप्नु पर्ने विरुवाको उत्पादन समेत यसै कार्यक्रम अन्तर्गत गरिनु पर्दछ ।

७.० जिल्लामा वन दशक कार्यक्रमको कार्ययोजना तयारी

आ.व. २०७१/०७२ मा वन दशको कार्यक्रम लागु गरिएका ११ जिल्लामा हरेक जिल्लाले आगामी १० वर्षको लागि विस्तृत योजना बनाउनु पर्ने छ । यस योजनामा जिल्लामा वृक्षारोपणको लागि उपलब्ध हुने सम्भावित सबै जग्गाको पहिचान गरी त्यसको नाप नक्सा तयार गर्नु पर्ने छ । हरेक वर्ष के कति क्षेत्रफलमा के कति विरुवा कुन विधि प्रक्रिया वाट रोपण गरिने हो कार्ययोजनामा समावेश गरिनु पर्नेछ । त्यसै गरी निजी क्षेत्रमा के कति वृक्षारोपण हुने, के कति विरुवा कुन माध्यम वाट उत्पादन गरिने आदि समेत कार्ययोजनामा प्रष्ट गर्नु पर्दछ । यस अतिरिक्त वन दशक कार्यक्रमको उद्देश्य हासिल गर्न जिल्लामा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने आवश्यक कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी योजना बनाउनु पर्नेछ । यस कार्यक्रममा विनियोजित रकम उपरोक्त अनुसारको कार्य गर्न आवश्यक पर्ने मसलन्द, सेवा-ज्याला, भ्रमण, इन्धन, खाजा आदिमा खर्च गर्न सकिने छ । यस कार्यक्रम आवश्यक परे सेवा प्रदायक वाट समेत गराउन सकिने छ ।

८.० सामाजिक परिचालक तयारी कोचिङ तथा परिचालन

वन दशकको कार्यक्रम संचालन गर्न सहयोग पुऱ्याउन कार्यक्रम संचालन भएको प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा १ जना र नगरपालिकामा १ जना सम्म सामाजिक परिचालक राख्न सकिनेछ । छनौट गरिने सामाजिक परिचालक सम्बन्धित गाविस/नगरपालिकाका वासिन्दा हुनु पर्नेछ । सामाजिक परिचालकले कम्तिमा दश कक्षा पास गरेको हुनु पर्नेछ । सामाजिक परिचालक सकभर बिपन्न, दलित, महिला तथा यस अघि वनक्षेत्र संग सम्बन्धित कार्य गरेका अनुभवी व्यक्तिहरू (जस्तै नर्सरी नाइके, वन हेरालु, अग्नि संरक्षण हेरालु, स्थानीय स्रोत व्यक्ति आदि) लाई प्राथमीकता दिइनेछ । यस कार्यक्रममा प्रति सामाजिक परिचालकको लागि पारिश्रमिक स्वरुप प्रति महिना रु ५००० (पाच हजार) र फिल्ड गियर जस्तै साईकल, लोगो सहितको हाफ ज्याकेट, जुता, टोपी, छाता वा वर्षादि, पोशाक आदि को व्यवस्था गरिएको छ । सामाजिक परिचालकले निम्नानुसारको काम गर्नेछन् ।

- वन तथा वातावरण सम्बन्धि जनचेतना बिकास गर्ने,
- प्रजाति र संख्या अनुरूप विरुवाको माग संकलन गर्ने,
- विरुवा उत्पादन को नियमित निरीक्षण गर्ने र संभौता अनुसार विरुवा उत्पादन भए नभएको जाँची बुझी सो को नियमित रुपमा इलाका वन कार्यालयमा प्रतिवेदन पेश गर्ने,
- विरुवा बितरणको लगत राख्ने,
- वृक्षारोपण गर्ने स्थल तयार गर्न सिकाउने/लगाउने,
- वितरित विरुवाको सही उपयोग भए नभएको जाँच गर्ने,
- विरुवा बितरण गर्ने बेलामा नै वृक्षारोपण गर्ने तरिका सिकाउने,
- वृक्षारोपण गर्ने स्थलमा सकभर उपस्थित भै विरुवा रोप्ने तरिका सिकाउने,
- वृक्षारोपण स्थलको समय समयमा निरीक्षण गरी मरेका बाँचेका विरुवाको लगत राख्ने र सो को एक प्रति इलाका वन कार्यालयमा पेश गर्ने,
- जिल्ला वन कार्यालय वा मातहतका निकायले समय समयमा लिए अह्राए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।

सामाजिक परिचालकलाई काम खटाउनु अघि निम्नानुसारको तालिम दिइनेछ ।

- वन तथा वातावरणको महत्व एवं अन्तरसंबन्ध,
- नर्सरी स्थापना तथा विरुवा उत्पादन संबन्धि सामान्य ज्ञान,
- वृक्षारोपण गर्ने तरिका,
- नर्सरी रजिष्टर राख्ने तरिका,
- जग्गा बिकास सम्बन्धि ज्ञान,
- बाँचेका विरुवाको गणना गर्ने तरिका,
- प्रतिवेदन लेखन आदि ।

९.० तालिम तथा गोष्ठी

यस कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्न तालिम, गोष्ठी तथा प्रचार प्रसारको काम गर्नु पर्ने हुन्छ । यस अन्तरगत निम्न तालिमहरू संचालन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

- **वन सामाजिक परिचालकलाई अभिमुखीकरण तालिम:** यो तालिम क्षेत्रीय वन तालिम केन्द्र संग समन्वय गरी पाठ्यक्रम तयार गरी सम्बन्धित जिल्लामा वा तालिम केन्द्रमा संचालन गर्न सकिने छ । तालिम पाठ्यक्रममा वन सामाजिक परिचालकलाई आवश्यक पर्ने सबै विषय समावेश गरिनु पर्छ र आवश्यकता अनुसार स्थलगत

अभ्यास गराउनु पर्दछ । एक मात्र सामाजिक परिचालक भएको जिल्लाहरूले पायक पर्ने क्षे.व.ता.केन्द्रसंग समन्वय गरी एकै स्थानमा तालिम गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

- **नर्सरी नाईके तालिम:** निजी र जि.व.का.ले संचालन गर्ने नर्सरीका नर्सरी नाईकेहरूलाई स्वीकृत बजेट हेरी कम्तीमा ७ देखि १० दिने स्थलगत तालिम दिनु पर्ने हुन्छ । यो तालिम स्थलगत रूपमा जिल्लामै दिनुपर्ने हुन्छ । यस तालिममा नर्सरी निर्माण प्रविधि, वीउ संकलन, प्रशोधन, उपचार, गुणस्तरिय विरुवा उत्पादन र नर्सरी व्यवस्थापन सम्बन्धि ज्ञान शीप दिनु पर्दछ ।
- जिल्लामा कार्यक्रमको जानकारी एवं छलफल गर्न सरोकारवाला तथा जिल्ला वन समन्वय समितिको बैठक/गोष्ठी संचालन गरिनेछ ।

यसरी गरिने तालिम गोष्ठी वयष्क शिक्षाको मान्यता अनुरूप सत्र योजना तयार गरी प्रचलित नर्मस् (अर्थ मन्त्रालयको कार्यविधि निर्देशिका) अनुसार गर्नु पर्दछ ।

९.१ स्कूल वन हरियाली कार्यक्रम

विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धि चेतना विकास र विद्यालयमा कार्यरत प्राध्यापक तथा अविभावकहरूलाई वन दशक कार्यक्रममा सक्रिय भूमिका निर्वाह गराउन यो कार्यक्रम प्रभावकारी हुन सक्छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत विद्यालयमा ईको-क्लब (Eco-club) गठन गरिने छ । यस्ता ईको-क्लब मार्फत विद्यालय र आसपासका क्षेत्रमा निम्न अनुसारका क्रियाकलापहरू संचालन गर्न सकिनेछ ।

- विद्यालय हाता भित्र वृक्षारोपण
- विद्यालयमा वन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धि कक्षा संचालन, श्रव्य दृश्य, पोष्टर प्रदर्शनी, सेमिनार आदि
- विद्यालय नजिक रहेको वन भित्र भ्रमण, चरा अवलोकन (jungle walk, bird watching)
- विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप जस्तै निवन्ध, कविता, पोष्टर प्रतियोगिता, भित्ते पत्रिका प्रकाशन आदि ।
- सुर्ती जन्य वस्तु, गुट्टा, प्लास्टिक आदि विरुद्धको चेतना, व्यक्तिगत सरसफाईको चेतना

यस कार्यक्रम एक घर एक रुख कार्यक्रम लागु गरिएका सवै गा.वि.स.हरूमा संचालन गर्नु पर्दछ । यस कार्यक्रम स्थानीय सामाजिक संस्थाहरूसंग (NGO) मिलेर (लागत साभेदारीको आधारमा) गर्न सकिने छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत रहेको बजेट उपरोक्त अनुसारका कार्य गर्न आवश्यक पर्ने मसलन्द, सेवा, भ्रमण, ईन्धन, खाजा आदिमा खर्च गर्न सकिने छ ।

१०. निजी वन बिकास तथा दर्ता प्रोत्साहान र प्रचार प्रसार

वन दशक कार्यक्रममा निजी वन बिकासलाई महत्वका साथ राखिएको छ । केहि वर्ष यता कृषकहरू वन वालीमा आकर्षित हुदै गएको पाईन्छ । तर जटिल प्रक्रियाका कारण निजी वनको वन पैदावार उपयोगमा अनेक भनभट हुने गरेको छ । निजी वन प्रति आकर्षित गर्न किशानहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक छ । त्यसैले यस कार्यक्रम अन्तर्गत निजी क्षेत्रमा वन बिकास गर्न विभिन्न क्रियाकलापमा सहूलियत दिईएको छ । जिल्लामा धेरै निजी वन भएर पनि जिल्ला वन कार्यालयमा दर्ता प्रक्रियामा आएको पाइदैन । त्यसैले यस कार्यक्रम अन्तर्गत यस्ता वनहरूको दर्ता गर्ने विशेष कार्यक्रम रहेको छ ।

१०.१ निजी वन संजाल गठन तथा संस्थागत सहयोग

यस कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्लामा भएका निजी वन धनीहरूको विवरण (Profile) तयार गरी एक संजाल गठन गरिने छ । यसरी गठन भएको संजाललाई संस्थागत गर्न विधान दर्ता लगायत आवश्यक पर्ने मसलन्दको लागि अनुदान सहयोग गरिने छ । यस संजालवाट जिल्लामा निजी वन नितीको प्रचार प्रसार र निजी वन दर्ताको लागि आवश्यक सहजीकरण गरिने छ । निजी वनको प्रचार प्रसारमा संजालको प्रयोग गर्न सकिनेछ । यस शीर्षक अन्तर्गतको बजेट औचित्यको आधारमा संजाल निर्माण गर्ने कार्यमा आवश्यक पर्ने मसलन्द, अन्तर्क्रिया, भ्रमण, ईन्धन आदिमा खर्च गरिने छ ।

१०.२ निजी वन दर्ता प्रोत्साहानका लागि प्राविधिक सहयोग

यस कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्लामा रहेका निजी वन जिल्ला वन कार्यालयमा दर्ता गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । निजी वन दर्ता गर्न आवश्यक पर्ने प्राविधिक सहयोग जस्तै निजी वनको नाप नक्सा, रुख विरुवाको नाप जाँच गरी लगत, सर्जमिन मुचुल्का तथा अन्य कागजात (जग्गा धनीपूजाको नक्कल, नागरिकता, नापी नक्सा आदि) तयार गरी निजी वन दर्ता गर्नु पर्ने छ । यस क्रियाकलापमा छुट्याइएको बजेट उपरोक्त कार्य सम्पादन गर्न आवश्यक पर्ने भ्रमण, ईन्धन, खाजा,

मसलन्द आदिमा खर्च गर्न सकिने छ । यो कार्य गर्न जिल्ला वन अधिकृतलाई भरोसा लागेमा जिल्लामा गठित निजी वन संजाल वा अन्य सेवा प्रदायकको सेवा लिन सकिने छ ।

१०.३ निजी वन दर्ता गर्न लाग्ने राजस्व खर्च अनुदान

निजी वन दर्ता गर्न जाँदा साँद सिमाना नाप जाँच गर्न सरकारी अमिनको आवश्यक पर्ने हुदा सोका लागि जिल्ला नापी कार्यालयलाई नियमानुसार बुझाउनु पर्ने राजस्व अनुदान स्वरुप यस शीर्षक अन्तर्गत राखिएको बजेट वाट खर्च गरिने छ ।

१०.४ निजी वन प्रोत्साहान पुरष्कार

जिल्लामा निजी वनको अनुगमन जिल्ला वन कार्यालय, क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र केन्द्र वाट समेत गरिने छ । जिल्ला स्तर वाट अनुगमन गर्दा जिल्लामा दर्ता हुन आएका सबै निजी वन र दर्ता हुन नआएका तर नर्सरीको विरुवा वितरण रजिष्टरमा बढी विरुवा लाने मध्ये कम्तिमा १० प्रतिशत निजी वन धनी पहिचान गरी जिम्मेवार पदाधिकारीले स्थलगत अवलोकन अध्ययन गरी अनुसुचि २ अनुसारको फर्मेट भरी अनुगमन अभिलेख राख्नु पर्दछ । यसरी भरी ल्याएका फर्मेटहरु विश्लेषण गरी वनहरुको विवरण तयार गरी सबै भन्दा उत्कृष्ट तीन देखि पाँच जना वन धनीलाई पुरष्कार दिन सकिने छ । पुरष्कारको कुल रकम ५० हजार रहने छ । अनुगमन कार्यको प्रक्रियामा जिल्ला वन समन्वय समिति र निजी वन संजाललाई सहभागी गराई पुरष्कृत हुने निजी वनको सुची र पुरष्कार दिने रकम जिल्ला वन समन्वय समितिवाट अनुमोदन गराउनु पर्दछ । पुरष्कारकोलागि सिफारिस गर्दा निम्न आधारहरु लिनु पर्दछ ।

- वन धनीको कुल जमिनको तुलनामा निजी वन लगाएको क्षेत्रफल
- वन धनीको आर्थिक अवस्था (गरिवलाई प्राथमिकता)
- वन संरक्षणको अवस्था/व्यवस्था
- जमिनको गुणस्तर र अवस्था
- वनको वृद्धि र गुणस्तर

जिल्लाले यसरी अनुगमनको आधारमा तयार गरेको अभिलेख सहितको विस्तृत प्रतिवेदन क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र वन विभागमा पठाउनु पर्दछ । क्षेत्रीय र केन्द्र वाट अनुगमन गर्दा जिल्लाको प्रतिवेदनलाई आधार मानी उपयुक्त नमुनाहरु (Sample) छनौट गरी अनुगमन गरिने छ । यस अन्तर्गत रहेको बजेट उपरोक्त कार्य गर्न आवश्यक पर्ने मसलन्द, अन्तर्क्रिया गोष्ठी, भ्रमण, ईन्धन आदिमा खर्च गरिने छ ।

११. निजी क्षेत्र/निजी वन सञ्जालसंग समन्वय गरी जडिवुटि प्रशोधन प्लान्ट स्थापना

सार्वजनिक सुचना प्रकाशित गरी जिल्लामा जडिवुटिको प्रशोधन प्लान्ट स्थापना गर्न ईच्छुक निजी तथा समूहवाट ब्यवसायिक योजना (Business Plan) सहितको प्रस्तावना (Proposal) आह्वान गरी प्राप्त हुन आएका प्रस्तावनाहरु अध्ययन र मुल्याङ्कन गरी सबैभन्दा उपयुक्त प्रस्तावना/हरु सार्वजनिक निजी साभेदारी (PPP) मोडलमा के कसरी अनुदान दिन उपयुक्त हुन्छ उल्लेख गरी सिफारिस साथ पठाई एक तह माथिवाट भएको निर्णय अनुसार कार्यान्वयन गरिने छ ।

१२. निजी नर्सरी स्थापना गर्न सिचाई, सामाग्रीका लागि अनुदान

जिल्लामा नर्सरी नभएका क्षेत्रमा कम्तिमा एक लाख भन्दा बढी विरुवा उत्पादन हुने गरी स्थायि नयाँ नर्सरी स्थापना गर्न चाहने नर्सरी धनीलाई आवश्यक प्रजातिका गुणस्तरिय विरुवा तोकिएको मुल्यमा विक्री वितरण गर्ने गरी सम्झौता गरी सिचाई तथा वोरिड अनुदान स्वरुप प्रति नर्सरी नगद रु. एक लाख सम्म अनुदान दिन सकिने छ ।

१३. निजी नर्सरी स्थापनाको लागि अनुदान

वन दशक कार्यक्रम संचालन गरिएका गा.वि.स.का नर्सरी नभएका क्षेत्रमा नयाँ नर्सरी स्थापना गरी ५० हजार भन्दा बढी विरुवा उत्पादन गर्न चाहने निजी नर्सरी धनीलाई तोकिएको प्रजातिका गुणस्तरिय विरुवा उपलब्ध गराउने सर्तनामा गराई ५० हजार सम्मको नगद वा सामाग्री अनुदान उपलब्ध गराउन सकिने छ ।

१४. निजी नर्सरी वाट विरुवा खरिद

निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्न जनताका माग अनुसारका प्रजातिका विरुवा विभागीय नर्मस् अनुसार निजी नर्सरी धनीसंग सम्झौता गरी खरिद गर्न सकिने छ । यसरी विरुवा खरिद गर्दा विरुवाको गुणस्तर चेक जाँच गरी

सम्भौतामा उल्लिखित प्रजातिका विरुवा खरिद गर्नु पर्दछ, र उक्त विरुवा कसलाई बितरण गरियो र कहाँ रोपिएका हुन सो को अभिलेख समेत राख्नु पर्दछ। (यस कार्यको अनुगमन कार्यविधिको ३.२ अनुसार गर्ने)

१५. निजी वन प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार सामाग्री

यस कार्यक्रमको सफलता पूर्वक कार्यान्वयन गर्न, जिल्लाका सबै जनतालाई जानकारी दिन एवं चेतना अविबृद्धि गर्न जिल्लामा स्थानीय मानिसहरूले बुझ्ने भाषामा पोस्टर, पर्चा, ब्रोसर आदि तयार गरी बितरण/प्रदर्शन गरिने छ। यसमा उपयुक्त चेतनामूलक र जानकारीमूलक सामाग्री तयार गरी स्थानीय एफ.एम वाट समेत प्रचार प्रसार गर्न सकिने छ। आवश्यकता अनुसार स्थानीय हाट बजारमा माइकिङ्ग, प्रवचन आदि समेत गर्न सकिने छ।

१६. जडिवुटि प्रवर्द्धन कार्यक्रम:

यस कार्यक्रम अन्तर्गत केहि जिल्लाका क्लस्टरमा विशेष महत्वका जडिवुटि वा बहुउपयोगी प्रजातिको व्यापकरूपमा वृक्षारोपण गरिने छ। खासगरी काभ्रेमा बौधिचित्त, लौठ सल्ला, धनकुटा, भोजपुर, संखुवासभा, पाचथर र तेह्रथुममा रुद्राक्ष, पाल्पामा तेजपात, पर्वतमा लप्सी, सल्यान, रोल्पा, रुकुममा टिमुर र कास्कीमा श्रीखण्ड आदि (यस्तै जिल्लामा उत्पादन हुन सक्ने अन्य बहुमुल्य प्रजाति समेत समावेश गर्न सकिने) प्रजातिहरूको व्यापक वृक्षारोपण, प्रचार प्रसार र संरक्षण गरिने छ। यस कार्यक्रम संचालन गर्न प्रारम्भिक सर्वेक्षण गरी जिल्लामा निजी र सार्वजनिकरूपमा के कति वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ, यकिन गर्ने र सोहि अनुरूप कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु पर्ने छ। कार्ययोजनामा यस कार्यक्रम अन्तर्गत के के कार्य, के कसरी र कहा गरिने हो सो को विवरण विस्तृत रूपमा उल्लेख गरी आगामी वर्षहरूमा गर्नु पर्ने कार्यक्रमको समेत तर्जुमा गर्नु पर्ने छ।

यस कार्यक्रममा प्याकेजको रूपमा विनियोजित रकम उपरोक्त अनुसार सर्वेक्षण गर्ने र कार्ययोजना बनाउने, प्रचार प्रसार गर्ने (एफ.एम रेडियो र पत्र पत्रिका मार्फत), अन्तर्क्रिया गर्ने, होडिङ्ग बोर्ड राख्ने, नर्सरी निर्माण/मर्मत गर्ने, विरुवा उत्पादन गर्ने (ठूला विरुवा समेत), वृक्षारोपण, संरक्षण (वारवेरा, हेरालु, पुनरोपण आदि) मा लाग्ने ज्याला पारिश्रमिक, प्राविधिक सेवा, मसलन्द, सामाग्री, भ्रमण, खाजा, ईन्धन आदिमा औचित्य र स्वीकृत नर्मसको आधारमा खर्च गर्न सकिने छ। यस प्याकेज अन्तर्गत भए गरेका कार्यहरूको फोटो सहितको विवरण र भएको उपलब्धि उल्लेख गरी तयार गरेको प्रतिवेदन क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र विभागमा पठाउनु पर्ने छ।

१७. जडिवुटि संभाव्यता अध्ययन र कार्ययोजना तयारी

आ.व.२०७१/०७२ मा यो कार्यक्रम ओखलढुङ्गा जिल्लामा मात्र राखिएको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्लामा उत्पादन हुन सक्ने जडिवुटिहरूको अध्ययन गरी यसको प्रवर्द्धन गर्न कार्ययोजना बनाउनु पर्ने छ। यसै कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्लामा उत्पादन हुन सक्ने मुख्य तीन प्रजातिको कम्तिमा एक हेक्टर क्षेत्रफलमा प्रदर्शनी प्लट समेत स्थापना गर्नु पर्ने छ। यो कार्यक्रम सेवा प्रदायक वाट समेत गर्न सकिने छ।

१८. निजी वन प्रोत्साहान कार्यसंचालन निर्देशिका तयारी

निजी वनसंग सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरू संग समन्वय र छलफल गरी एक निजी वन प्रोत्साहान **कार्यसंचालन निर्देशिका** तयार गरिने छ। यस **कार्यसंचालन निर्देशिका**मा आ.व. २०७१/०७२ मा र त्यसपछि चक्लावन्दिको रूपमा कुनै एक निश्चित परिमाण भन्दा बढी क्षेत्रफलमा (कम्तिमा एक हेक्टर) वृक्षारोपण गरेका निजी वन धनीहरूलाई तोकिएको मापदण्डको आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गरिने छ। यो निर्देशिका नेपाल सरकार वाट स्वीकृत गरी लागु गरिने छ। यो कार्यक्रम सेवा प्रदायकवाट समेत गराउन सकिने छ।

१९. निजी वनको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन पुस्तिका तयारी तथा प्रकाशन

केन्द्र (विभाग, मन्त्रालय) स्तर वाट जिल्लामा कार्यान्वयन भएको निजी वन विकासका क्रियाकलापहरूको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरिने छ। यसमा वन दशक कार्यक्रम लागु गरिएका सबै जिल्ला र लागु नगरिएका अन्य केहि जिल्लाहरूमा केन्द्रिय अनुगमन समितिका सदस्यहरूको स्थलगत भ्रमण गरी तोकिएको फर्मेट (अनुसुची-२) अनुसार अर्पकट छनौट प्रणाली (Random Sampling) अपनाई अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरिने छ। यसै अनुगमनको आधारमा निजी वनको राष्ट्रिय पुरष्कार बितरण गरिने छ। यस शीर्षक अन्तर्गतको रकम उपरोक्त कार्य गर्न आवश्यक पर्ने भ्रमण, वास खर्च, खाजा, ईन्धन, भाडा, मसलन्द सेवा आदिमा खर्च गर्न सकिने छ। अनुगमन तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रतिवेदन मस्यौदा गर्ने कार्य सेवा प्रदायक वाट समेत गराउन सकिने छ।

२०. प्रचार प्रसार सामाग्री उत्पादन प्रसारण

केन्द्रवाट वन दशक र निजी वन कार्यक्रमको प्रचार प्रसार गर्न विभिन्न सामाग्रीहरुको उत्पादन गरी वितरण गरिने छ । यस कार्यक्रमवाट विभिन्न श्रव्य दृश्य, पोष्टर तथा अन्य छपा (Print) र विद्युतिय माध्यम (Electronic media) वाट प्रचार प्रसार गरिने छ । यो कार्यक्रम सेवा प्रदायक वाट समेत गर्न सकिने छ ।

२१. किसानले रुचाएका महत्वपूर्ण प्रजातीको सम्बर्द्धन पुस्तिका प्रकाशन तथा वितरण

वृक्षारोपणको लागि किसानहरुले रुचाएका महत्वपूर्ण ५ प्रजातिको वन सम्बर्द्धन सम्बन्धि जानकारीमूलक सामाग्री तयार गरी किसानहरुलाई वितरण गरिने छ । यो कार्यक्रम सेवा प्रदायक वाट गर्न सकिने छ ।

२२. तराईको नदी उकास क्षेत्रको पहिचान

तराईमा हरेक वर्ष नदीले धार परिवर्तन गरी वग्नेहुदा धेरै वगर क्षेत्रका जग्गा उकास भई प्रयोग विहिन अवस्थामा रहेका छन् । यस्ता जग्गा निजी वा सार्वजनिक दुबै हुन सक्छन् । यस्ता जग्गा वृक्षारोपणको लागि महत्वपूर्ण छन् । वन दशक कार्यक्रम लागु गरिएका तराईका ११ जिल्ला मध्ये दुई जिल्लाका कुनै दुई नदीको पूर्व पश्चिम लोकमार्ग देखि दक्षिणमा स्थलगत अध्ययन र भूमापन प्रविधि प्रयोग गरी यस्ता जग्गाको पहिचान गरी विस्तृत योजना तयार गरिने छ । यो कार्यक्रम सेवा प्रदायकवाट गरिने छ ।

२३. सवै उपक्षेत्रको लागि वन दशक कार्यक्रमको दश वर्षे कार्ययोजना तयारी

आ. व. २०७१/०७२ मा वन विकासमा सम्बद्ध सवै सरोकारवालाहरु संग समन्वय गरी वन विभागले वन दशक कार्यक्रमको कार्ययोजना तयार गर्नेछ । कार्यक्रमको कार्ययोजना तयार गर्दा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सवै विभागहरु तथा अन्तर्गतका निकायहरु, अन्य सम्बद्ध सरकारी एवं गैर सरकारी निकायहरु तथा निजी क्षेत्रसंग पनि समन्वय गरी राय सुभाब लिईनेछ । यो दस्तावेज वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नेछ । यही स्वीकृत दस्तावेजको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षहरुको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तयार गरिनेछ । यो दस्तावेज सेवा प्रदायक संस्थाहरु वाट तयार गर्न सकिने छ ।

कार्यक्रम अनुगमन समिति

वन दशक कार्यक्रमको प्रतिफलको नियमित समिक्षा गरी कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या एवम् चुनौतीहरुको समयमै समाधान गर्न र सम्बद्ध निकायहरूसंग समन्वय गरी आवश्यक स्रोत जुटाई सहकार्य गर्न केन्द्रस्तरमा एक अनुगमन समिति गठन गरिनेछ । अनुगमन समितिको बैठक कम्तिमा प्रत्येक तीन महिनामा एकपटक बस्नेछ । समितिले कार्यान्वयनको स्थिति बुझ्न आवश्यकता अनुसार स्थलगत अनुगमन समेत गर्नेछ । समितिको संरचना निम्नानुसारको हुनेछ ।

सहसचिव, अनुगमन महाशाखा, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	संयोजक
उपसचिव, योजना महाशाखा, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
योजना अधिकृत, योजना महाशाखा, वन विभाग	सदस्य
योजना अधिकृत, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	सदस्य
योजना अधिकृत, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग	सदस्य
योजना अधिकृत, वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण विभाग	सदस्य
योजना अधिकृत, वनस्पति विभाग	सदस्य
उपसचिव, स्थानीय विकास मन्त्रालय	सदस्य
उपसचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
उपसचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
उपसचिव, वन सम्बर्द्धन महाशाखा, वन विभाग	सदस्य सचिव

कार्यक्रम अनुगमन समितिले आवश्यकता अनुसार वन विशेषज्ञ, सम्बन्धित मन्त्रालयका उच्च अधिकारीहरु संग परामर्श गरी आवश्यक नीतीगत सुभावहरु समेत संकलन गरी वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालयमा सिफारिश गर्न सक्नेछ ।

यसका अतिरिक्त वन दशक कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गर्न वन विभागमा एक प्राविधिक समिति गठन गरिने छ ।

अनुसूची १
निजी क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्नेका लागि प्रस्ताव

श्रीमान् जिल्ला वन अधिकृत ज्यू

.....

विषय: वृक्षारोपणको लागि प्रस्ताव

महोदय,

मैले यस आ.व.....मा निजी वृक्षारोपण गर्ने योजना बनाएको हुँदा तहा कार्यालय बाट आवश्यक सहयोगको लागि निम्न विवरण सहितको प्रस्ताव पेश गरेको छु ।

प्रस्ताव विवरण

१. प्रस्तावकको नाम..... ठेगाना: जिल्ला..... गा.वि.स..... वडा नं.....
टोल.....

२. वृक्षारोपण गर्ने जग्गाको विवरण:

(क) जग्गा धनीको नाम..... (ख) जग्गा भएको ठाउँको गा.वि.स..... वडा नं.....
(ग) कित्ता नं..... (घ) क्षेत्रफल..... वृक्षारोपण गर्न चाहेको क्षेत्रफल.....

३. वृक्षारोपण गर्न चाहेको

प्रजाती	संख्या
---------	--------

.....

.....

.....

.....

.....

.....

४. वृक्षारोपण अन्तरवालीको रूपमा वा चक्लावन्दीको रूपमा गर्ने हो

५. वृक्षारोपणको संरक्षण कसरी गर्ने

तारवार गरेर हेरालु राखेर अन्य व्यवस्था (खुलाउने)

६. वृक्षारोपणको अनुमानित लागत: रु.....

निवेदको दस्तखत

नाम.....

टेलिफोन नं.....

अनुसूची: २
निजी वन अनुगमन फर्मेट

१. वन धनीको नाम..... ठेगाना: जिल्ला..... गा.वि.स..... वडा नं..... टोल.....

२. वृक्षारोपण गर्ने जग्गाको विवरण:

(क) जग्गा धनीको नाम..... (ख) जग्गा भएको ठाउँको गा.वि.स..... वडा नं.....

(ग) कित्ता नं..... (घ) क्षेत्रफल..... (ङ) जग्गा धनीको कुल जग्गाको क्षेत्रफल.....

३. वृक्षारोपणको विवरण: क) वृक्षारोपण गरेको वर्ष.....

(ख) वृक्षारोपण भएका

प्रजाती

संख्या

.....

.....

.....

.....

४. वृक्षारोपण अन्तरवालीको रूपमा वा चक्लाबन्दको रूपमा गरिएको हो

५. वृक्षारोपण गरिएको जग्गाको विवरण

(क) वृक्षारोपण गरिएको जग्गा कस्तो हो: खेत (Low land) वारी (Upland) नदी उकाश

(ख) वृक्षारोपण गरिएको जग्गाको अन्य विवरण (माटो मलिलो, चिम्टाईलो, बलौटे के हो, जग्गाको अन्य विशेषताहरु)

६. वृक्षारोपणको संरक्षण कसरी गरिएको छ।

(क) तारवार गरेर हेरालु राखेर अन्य व्यवस्था

(ख) बाचेका विरुवाको संख्या/प्रतिशत...../.....

(ग) वृक्षारोपण संरक्षणको अवस्था कस्तो छ (विवरण उल्लेख गर्ने)

७. वृक्षारोपणको अनुमानित लागत: रु.....

८. वनको वृद्धि तथा गुणस्तर: वन वालीलाई समग्रमा तीन ब्यास (डाएमिटर) र उचाई श्रेणीमा राखी औषत ब्यास र उचाइ उल्लेख गर्ने।

(क) व्यास र उचाईको विवरण

श्रेणी	औषत ब्यास (डाएमिटर)	औषत उचाई	रुख/विरुवा संख्या/प्रतिशत	वृक्षारोपणको समग्र गुणस्तर
उच्च				राम्रो/मध्यम/न्यून
मध्यम				
निम्न				

(ख) अवलोकन वाट देखिएका अन्य विवरण (अवलोकन कर्ताको मुल्याङ्कन)

९. जग्गा धनीको मन्तव्य

(क) जग्गा धनीको सन्तुष्टी: सन्तुष्ट सामान्य असन्तुष्ट

(ख) जग्गा धनीको प्रतिक्रिया (जग्गा धनीको चाहाना, योजना, समस्या, गुनासाहरु)

१०. अनुगमन कर्ताको निष्कर्ष:

अनुगमन कर्ताको दस्तखत
नाम.....
पद.....
मिती.....

अनुसूची: ३
बिरुवा बितरण रजिष्टरको ढाँचा

बिरुवाको माग		बिरुवा बितरण								
व्यक्ति वा संस्था वा समुहको नाम, ठेगाना	बिरुवा संख्या	प्रजाति/संख्या	प्रजाति/संख्या	प्रजाति/संख्या	प्रजाति/संख्या	प्रजाति/संख्या	प्रयोजन (निजी वन, सार्वजनिक वन, नहर सडक किनार वृक्षारोपण)	वृक्षारोपण गर्ने स्थान र कि.नं	बिरुवा लानेको फोन नं.	

अनुसूची: ४

बिरुवा संरक्षण रजिष्टर

व्यक्ति वा संस्था वा समुहको नाम	प्राप्त गरेको बिरुवा संख्या	प्रयोजन (निजी वन, सार्वजनिक वन, नहर सडक किनार वृक्षारोपण)	वृक्षारोपण गरेको बिरुवा संख्या	पहिलो वर्ष बाँचेको बिरुवा संख्या						दोश्रो वर्ष बाँचेको बिरुवा संख्या		तेश्रो वर्ष बाँचेको बिरुवा संख्या		कैफियत
				भदौ	कात्तिक	पौष	फागुन	वैसाख	असार	पौष	जेठ	पौष	जेठ	

अनुसूची: ५

कार्यक्रम अनुगमन समितिको कार्य सूची

१. वन दशक अन्तरगतका क्रियाकलापको कार्यक्रम तथा बजेट बाँडफाड गर्ने ।
२. संबद्ध निकायहरूसंग समन्वय गरी आवश्यक स्रोत जुटाउने/सहकार्य गर्ने ।
३. कार्यान्वयनको स्थिति बुझ्न आवश्यकता अनुसार स्थलगत अनुगमन गर्ने ।
४. कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका नीतिगत समस्या एवं चुनौतिहरुको समीक्षा गरी समयमै समाधान गर्न सिफारिश गर्ने
५. आवश्यकता अनुसार वन दशक कार्यक्रमको कार्यविधि परिमार्जन गर्ने ।